

СИСТЕМНО-СИНЕРГЕТИЧНА ЕКСПЛНАЦІЯ БІФУРКАЦІЇ ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ В КРАЇНАХ ПІВНІЧНОЇ АФРИКИ ТА БЛИЗЬКОГО СХОДУ НА ПОЧАТКУ 2011 РОКУ

Стаття посвячена аналізу можливостей системно-синергетического описания политических процессов. С позиций синергетического подхода рассмотрена ситуация бифуркации политического процесса в некоторых странах Северной Африки и Ближнего Востока в начале 2011 г.

The article is devoted to analysis of possibilities of system-synergetics description of political processes. From positions of synergetics approach the situation of political process bifurcation in some countries of North Africa and Middle East at the beginning of 2011 is considered.

Загальновідомими є суспільно-політичні заворушення, які відбувались на початку 2011 року у низці країн Північної Африки та Близького Сходу та ще й зараз відбуваються у деяких з них. Вочевидь серйозною проблемою є причина чи причини цих масових заворушень, а також безпосередній привід до їх початку. Очевидною є складність та багатозначність вказаних проблем, також відсутність однастайності у оцінках даних подій політологами.

На нашу думку, слід відхилити суто публіцистичні версії щодо детермінуючої ролі США та країн-членів НАТО у спалахуванні кризових явищ у країнах Північної Африки не через їх фантастичність (чого у світі не буває), а через неможливість фальсифікації версій такого роду в сенсі К.Поппера [див. напр.: 1]. Тобто, оскільки на даний час версії щодо таємного іноземного втручання у розжов'рювання політичних пристрастей є лише предметом віри, вони мають таке ж саме відношення до науки, як і питання релігійної віри та мають бути відхилені.

Нам уявляється логічним звернути увагу на безсумнівну складність та нелінійність проблеми, що спонукає передбачати, що певною мірою наблизитись до розуміння ситуації можна лише за проведення моделювання процесів, які відбуваються в країнах зазначеного регіону. Звідси постає проблема вибору достатньо адекватного апарату моделювання та аналіз можливостей та обмежень його застосування. Популярним у сучасній науці методом аналізу вкрай складних процесів із великою кількістю непевно

діючих акторів вважається синергетичний підхід [2; 3]. На нашу думку, синергетичне розуміння політичного процесу дійсно має великі перспективи використання в політичній науці [4].

Можливості застосування теорії хаосу та нелінійної динаміки в політичних дослідженнях оцінювало багато дослідників, серед яких І. Р. Пригожин, І. Стенгерс, Г. Г. Малинецький, Т. Браун, О. В. Мітіна, В. П. Петренко, Л. К. Шкаренков, С. Бернштейн, А.Бейрчен, С. Гроссман, М. Макбарнет та ін. [2; 3; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11].

Загалом синергетику сприймають як підхід, який є придатним для застосування у вивченні політичних процесів як у масштабі країни [5; 6; 7;], так й в міжнародному аспекті [див., напр.: 8; 9; 10].

В межах синергетики існує кілька більш усталених та новостворюваних напрямів, кожен з яких поступово виокремлюється із загального плину підходів та методів, призначених для вивчення нелінійних, дисипативних процесів[3; 12]. Створені роботи, присвячені формуванню "наборів" даних про довгі часові ряди відомостей про політичні процеси, які періодично "обриваються" в хаотичні стани [11]. Передбачається, що надалі буде накопичений досить повний набір даних для аналізу з метою знаходження хаотичних станів і прогнозування умов і процесів їх появи. Деякі вчені, наприклад, В. Ф. Петренко та О. В. Митина, не зупиняються на констатації прикладного значення синергетичного підходу, а стверджують, що поняття нелінійності, яке включає багатоваріантність, альтернативність вибору шляхів еволюції, та її безповоротність, починає набувати світоглядного змісту [6]. Отже, можна констатувати, що синергетичний підхід робить лише перші кроки в політичній науці та має великі перспективи розширення свого застосування.

Завданням даної статті є розгляд можливостей системно-синергетичного підходу в аналізі проблем розвитку політичних процесів та здійснення спроби експланації подій в країнах Північної Африки та Близького Сходу на початку 2011 року в рамках системно-синергетичного підходу.

Звичайною операцією сучасної науки є представлення будь-якого об'єкту вивчення у вигляді системи. На нашу думку, політичний процес, взятий у будь-якому масштабі, не може бути виключенням. Доведенню системного характеру будь-якого політичного процесу нами присвячено кілька робіт [13; 14], тому зупинимось більше на розгляді системи політичного процесу саме в синергетичному сенсі.

Власне кажучи, система політичного процесу, яка характеризується багатoeлементністю та багатofакторністю[13], з повним правом може бути названа дисипативною системою. Нагадаємо, що дисипативною структурою чи системою називається відкрита система, що виникає чи існує у невірноваженому середовищі за обставин розсіювання, або дисипації, енергії, яка потрапляє до системи ззовні. Така система має й синонімічні назви стаціонарно відкритої та невірноважено відкритої системи [2].

Слід зазначити, що вивченням систем, що складаються з великої кількості частин, що взаємодіють між собою тим чи іншим способом, займалися і продовжують займатися багато наук. Одні з них вважають за краще підрозділяти систему на частини, щоб потім, вивчаючи окремі деталі, намагатися будувати більш менш правдоподібні гіпотези про структуру або функціонування системи як цілого. Інші вивчають систему як єдине ціле, відводячи на другий план тонко налагоджену взаємодію частин. Обидва підходи мають свої переваги та недоліки. Синергетика наводить міст між першим, редукціоністським, підходом та другим, холістичним. В синергетиці, свого роду сполучній ланці між цими двома крайніми підходами, розгляд відбувається на проміжному, мезоскопічному рівні, і макроскопічні прояви процесів, що відбуваються на мікроскопічному рівні, виникають "самі собою", внаслідок самоорганізації, без керівної і направляючої "руки", що діє ззовні системи. Ця обставина має настільки істотне значення, що синергетику можна було б визначити як науку про самоорганізацію. Крім того, на користь звернення до синергетики говорить й те, що синергетика в одному із напрямів розвитку цієї дисципліни, який розробляється школою І.Р.Пригожина, присвячується аналізу саме дисипативних систем.

Синергетику часто зв'язують з іменами Г. Хакена [15] та І. Пригожина [2], а вказаних вчених називають основоположниками синергетики, що цілком справедливо. Теоретичний розвиток синергетичного підходу пов'язаний також з іменами таких вчених, як Р. Том, Б. Мандельброт, Ю. Клімонтович, С. Курдюмов, Г. Малинецький, Д. Чернавський та ін.

Одне з перших визначень предмету синергетики надав творець синергетичного напрямку і винахідник терміну "синергетика" професор Штутгартського університету і директор Інституту теоретичної фізики і синергетики Г. Хакен. На його думку, синергетика займається вивченням систем, що складаються з величезної

кількості частин, компонент або підсистем, одним словом, деталей, що складним чином взаємодіють між собою. Слово "синергетика" і означає "спільна дія", підкреслюючи узгодженість функціонування частин, що відбивається в поведінці системи як цілого. Зрозуміло, більш суворе визначення синергетики вимагало б уточнення того, що саме слід було б вважати великим числом частин і які взаємодії підпадають під категорію складних. Проте в наш час строге визначення синергетики вважається передчасним, оскільки цей напрям все ще розвивається [16].

На відміну від традиційних галузей науки синергетику цікавлять загальні закономірності еволюції (розвитку в часі) систем будь-якої природи. Відмовляючись від специфічної природи систем, синергетика знаходить здатність описувати їх еволюцію інтернаціональною мовою, встановлюючи свого роду ізоморфізм двох явищ, що вивчаються специфічними засобами двох різних наук, але мають загальну модель, або, точніше, приводяться до загальної моделі. Виявлення єдності моделі дозволяє синергетиці робити надбання однієї галузі науки доступним розумінню представників зовсім іншої, можливо, дуже далекої від неї галузі науки і переносити результати однієї науки на, здавалося б, сторонній ґрунт [16].

Отже, за задумом свого творця Г. Хакена, синергетика покликана грати роль своєрідної метанауки, що помічає і вивчає загальний характер тих закономірностей і залежностей, які окремі науки вважали "своїми". Тому синергетика виникає не на стикові наук в більш-менш широкій або вузькій пограничній області, а витягає ті системи, що представляють для неї інтерес, з самої серцевини предметної області окремих наук і досліджує ці системи, не апелюючи до їх природи, своїми специфічними засобами, що носять загальний ("інтернаціональний" чи, скоріше, "інтернауковий") характер по відношенню до окремих наук.

На відміну від "стандартного" системного підходу в синергетиці існує інший підхід до відбору інформації про той чи інший процес для аналізу та моделювання. Замість великої кількості чинників (так званих компонент вектора стану), від яких залежить стан системи за звичайного імітаційного, наприклад, кінцево-різницевого, моделювання [17; 18], синергетика розглядає нечисленні параметри порядку, від яких залежать компоненти вектора стану системи і які, у свою чергу, впливають на параметри порядку.

Як вже говорилося, синергетика виходить з того, що в реальності "лінійний характер розвитку процесів" і "рівноважні стани" домінують не завжди. На значно більшу увагу заслуговує урахування складності та непередбачуваності поведінки дисипативних систем в періоди їх нестійкого розвитку – в точках біфуркації. Прояви таких точок досить різноманітні – руйнація держав, зовнішні інтервенції, державні перевороти, масштабні терористичні акти, війни, фінансові та інші кризи, форсовані реформи, патові електоральні ситуації, революції, потужні протестні реакції суспільства. Саме у подібних умовах "малозначущі" причини можуть здійснювати визначальний вплив на траєкторію політичних і міжнародних процесів.

Досвід застосування методів нелінійного моделювання для аналізу міжнародних процесів [див., напр.: 8; 9; 10], що передусім стосуються глобалізації, показав, що розвиток таких складних систем, як держави і країни, а також міждержавні об'єднання, має нелінійний характер і супроводжується різними трансформаціями, в процесі яких незмінно виникає хаотизація. Очевидно, що сказане відноситься й до країн Північної Африки та Близького Сходу. Глобалізований світ розглядається в синергетичній літературі як найпотужніша із складних динамічних систем. "Багатовекторна нерівноважність", що зараз складається, замінила біполярну динаміку рівноваги часів "холодної війни". Місце єдиного домінуючого конфлікту (Схід – Захід) зайняла безліч локальних воєн, які можуть дати поштовх руху до глобальної катастрофи. Як влучно висловився К. Майнцер, "рівновага жаху змінюється жахом нерівноваги" [19]. З огляду на вищезазначене виглядає цілком логічним, що відомий фахівець в області еволюційної теорії Е.Ласло назвав сучасний етап світової історії "століттям біфуркацій"[20].

Важливою якістю синергетичного моделювання, що робить його здатним відповісти на питання відносно сутності ситуації глобальної біфуркації, що відбувається, можна вважати можливість встановлення вірогідності виникнення в тривалому процесі хаотичних режимів, у тому числі й тих, які виникнуть "без скільки-небудь помітних" зовнішніх причин, а просто через нелінійний розвиток процесу [див., напр.: 21]. Власне кажучи, в сучасному науковому доробку вивчення політичних явищ та процесів переважає думка про те, що кожній окремій точці біфуркації та найближчого детермінованого етапу розвитку великої суспільно-політичної одиниці на кшталт держави найкраще відповідає певний параметр

порядку [22, с. 5]. В той же час в науковому середовищі немає єдності як відносно методу найбільш адекватного опису даної біфуркації світу та біфуркацій окремих країн за умов цієї "загальносвітової" біфуркації (звісно в межах синергетики, в якій втім з'явилося багато окремих напрямів), так й відносно визначальних параметрів порядку за поточної ситуації біфуркації. Слід нагадати також, що на думку І. Р. Пригожина, складна соціальна система, якою, без сумніву, є й політичний процес будь-якої країни, є хаотичною періодично [2]. Отже, виходячи з вищезазначеного, можна констатувати, що системи політичних процесів у країнах Північної Африки та Близького Сходу на початку 2011 року наразилися на чергову точку біфуркації.

Найпростішим, та, власне кажучи, єдиним серед існуючих, поясненням ситуації у Північній Африці та на Близькому Сході з синергетичної точки зору було б поєднання цих подій із мальтузіанською пасткою та станом виходу з неї, на якому країну чекає "пастка на виході з мальтузіанської пастки" [23; 24].

В такому випадку параметром порядку виступає темп приросту кількості міської молоді. На думку цитованих вчених, якщо кількість міської молоді збільшується зі швидкістю більше 30 % за п'ятирічку, слід очікувати серйозних внутріполітичних потрясінь, якщо ж темп приросту міської молоді починає перебільшувати 45 % у п'ятирічку, подібні політичні негаразди стають майже непереможними [24, с. 102].

Механізм виникнення таких проблем представляється цитованим авторам наступним чином:

На початку виходу з "мальтузіанської пастки" (сутність цієї пастки, властивої, відмітимо, доіндустріальним суспільствам у тому, що приріст населення періодично випереджає приріст виробництва продуктів харчування) різко зменшується смертність населення, що призводить до стрімкого прискорення темпів приросту населення за умов покращення медичного обслуговування та якості життя в цілому. Це прискорення супроводжується особливо сильним зниженням дитячої смертності, що призводить до різкого зростання кількості молоді в загальній кількості населення. Це явище відоме під назвою так званого "молодіжного бугра" на демографічній піраміді.

Зростання долі тієї частини населення, яка найбільшою мірою схильна до агресії та радикалізму, часто виступає важливим фактором політичної дестабілізації. Якщо додати до цього неможливість

своєчасного забезпечення цього молодого населення достатньою кількістю робочих місць, країна, в якій відбувається подібна демографічна ситуація, стикається з цілою армією молодих безробітних, які є потенційними учасниками будь-яких політичних заворушень. Оскільки зазвичай вихід із мальтузіанської пастки супроводжується (точніше, супроводжувався) стрімким ростом міського населення, до вищезазначеного додається маргіналізація величезних колишніх селянських мас, які вже перестали бути селянами, але стають місцевими жителями "другого гатунку", що вимушені працювати у найгірших умовах за найнижчу платню (Замітимо в дужках, що звідси випливає проблема появи та руйнуючої політичної діяльності так званої масової людини, вивчена Х. Ортегою-і-Гассетом). Додатковими факторами політичної нестабільності до усіх, зазначених вище, умов можуть виступати військова поразка чи тривала економічна криза [24].

В той же час існують щонайменше два заперечення подібного трактування досліджуваних процесів. По-перше, етап мальтузіанської пастки був пройдений більшістю країн, які зараз потерпають від кризи, у 60 – 70-ті роки XX ст. саме за тим сценарієм, який передбачають А. В. Коротаєв та Ю. В. Зінькіна [24]. По-друге, і це уявляється важливішим, наявний статистичний матеріал не дає підстав стверджувати про наявність підстав для чергової мальтузіанської пастки – сучасні демографічні піраміди країн регіону виглядають достатньо спокійно, а темп приросту міської молоді не досягає навіть низьких 15 – 20 % у п'ятирічку [25].

Слід зазначити, що цитований вище твір А. В. Коротаєва та його учня Ю. В. Зінькіної був опублікований раніше, ніж відбулись заворушення у регіоні Північної Африки на початку 2011 року. Причому ще одна робота Ю. В. Зінькіної була спеціально присвячена застосуванню теоретичних викладок до країн Африки і чи не єдиною країною, що бачилась тоді (наприкінці 2010 року) такою, що може наразитись на "пастку на виході з мальтузіанської пастки" авторам цитованих теоретичних викладок, була Танзанія, яку, на думку Ю. В. Зінькіної, очікувала подібна пастка, й те лише на початку 50-х років ХХІ століття. Цікаво, що авторові цитованої роботи було досить складно винайти країну, на яку ще чатує подібна пастка, оскільки за визнанням А. В. Коротаєва та кількох його співавторів, більшості людських суспільств вже вдалось вийти з мальтузіанської пастки, а виключення й складають деякі країни Тропічної Африки [26].

У роботі, спеціально присвяченій подіям початку 2011 року в Єгипті, А. В. Коротаєв та Ю. В. Зінькіна суттєво змінили свій підхід [27]. В даній роботі вказані автори фактично відмовились від синергетичного трактування політичного процесу (через дію певного параметру порядку) та перейшли до факторного підходу, теж продуктивного, але багато у чому відмінного від синергетичного. Такий перехід можна вважати вповні очікуваним, оскільки, повторимо, темпи приросту міської молоді в Єгипті в останні п'ятиріччя аж ніяк не вкладалися у запропоновану раніше А. В. Коротаєвим схему. Та й як вони можуть вкладатися у схему мальтузіанської пастки, якщо вона вже була пройдена у минулому столітті? Згідно з цим, факторним підходом, автори звертають увагу на цілий комплекс демографічних факторів, серед яких пригадують й зниження дитячої смертності, й зріст абсолютної кількості молоді та безробітної молоді в тому числі тощо. Водночас наведена вказаними авторами схема виглядає цілком пояснювальною, що немало, але не має перспектив прогностичного плану саме внаслідок відмови від синергетичного підходу. Серед решти факторів, які стали, на думку А. В. Коротаєва та Ю. В. Зінькіної, додатковими діючими силами, слід пригадати наявність та широке розповсюдження Інтернет із соціальними мережами, що надало змогу швидкого об'єднання зусиль незадоволених режимом, та швидкість і безкровність перевороту в Тунісі, що надало певний приклад єгиптянам.

На нашу думку, саме вказані фактори, взяті цитованими авторами у вигляді додаткових та факультативних, й дають певний натяк на те, що саме може розглядатися у вигляді справжнього синергетичного параметру порядку у розвитку політичних процесів сучасних країн. На нашу думку, таким параметром порядку є здатність народів країн до запозичення зразків інших народів. Уявляється правильним, хоча й дещо публіцистичним іменування такої здатності "глобальним конформізмом", що несе в собі риси звичайного особистісного конформізму, проєційовані на цілий народ, точніше, на сукупність громадян певної країни. Йдеться про те, що як й у випадку звичайного особистісного конформізму він зрідка буває "стовідсотковим". Зазвичай особистість характеризується схильністю до меншого чи більшого ступеню наслідування чужих дій, причому чим більш референтною для людини є відповідна група, тим більш очікуваним стає наслідування особистістю дій та думок представників даної групи. Запровадження показника

глобального конформізму спирається також на давно визнане явище глобалізації та надзвичайної щільності значної частки країн світу в інформаційному сенсі.

На нашу думку, найбільш вірогідним претендентом серед кількісних виразників цього параметру порядку має бути співвідношення між кількістю безробітного міського населення в країні, оскільки, як відомо, й країни Північної Африки не стали тут винятком, політичні перевороти здійснюються у містах, а також кількістю осіб, що охоплюються незалежними чи відносно незалежними засобами масової інформації. Для сучасного періоду таким показником має стати кількість користувачів мережі Інтернет та мобільного зв'язку. Справедливості ради слід зазначити, що на фактор безробіття, щоправда, лише молодіжного, звертали увагу й А. В. Коротаєв з Ю. В. Зінкіною. Крім того, у вказаному параметру порядку необхідно врахувати наявність "подрознулюючих" позитивних прикладів у країнах, схожих за політичним, соціальним та культурним (у випадку подій 2011 року – релігійним) станом. Власне кажучи, вимога включення цього елемента "позитивного прикладу", тобто прикладу успішного здійснення перетворень схожого режиму, знаходить своє підтвердження, крім подій у Північній Африці та на Близькому Сході, ще в часі оксамитових революцій у країнах колишнього соціалістичного табору та у подіях "кольорових революцій" початку 2000 років.

Зрозуміло, що даний складений параметр порядку не дасть нам змогу з'ясувати первісний зсув політичної ситуації у країнах того чи іншого регіону. Пошук такої першопричини уявляється нам важливою проблемою для подальших досліджень. Також важливим питанням подальших досліджень уявляється параметризація (тобто наповнення конкретними числовим змістом) запропонованого нами параметру порядку розвитку систем політичних процесів.

Таким чином, в певних межах можливе оновлення методичного апарату політичної науки через вдосконалення формалізованих методів аналізу даних і вибіркове використання синергетичних моделей соціально-політичних процесів. Йдеться про застосування методів нелінійної динаміки, теорії хаосу для моделювання складних процесів і виявлення хаосу у виявлених емпіричним шляхом динамічних рядах тих чи інших параметрів порядку.

Отже, застосування до аналізу подій у Північній Африці та на Близькому Сході у 2011 році системно-синергетичного підходу дозволяє визначити дієвий синергетичний параметр порядку,

який і визначає можливість та характер протікання ланцюгової реакції суспільно-політичних заворушень із гаслами зміни існуючих політичних режимів поза залежністю від ступеню успішності та легітимності цих режимів.

Література:

1. Долгожданный крестовый поход Запада : Интервью профессора Дергачева спутниковому телеканалу Реал-Истейт ТВ 24 марта 2011 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://dergachev.ru/geop_events/280311.html/
2. Пригожин И. Р. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой : Пер. с англ. / И.Р.Пригожин, И.Стенгерс / Общ. ред. В. И. Аршинова, Ю. Л. Климонтовича и Ю. В. Сачкова. — М.: Прогресс, 1986. — 432 с.
3. Малинецкий Г.Г. Нелинейная динамика и «историческая механика» / Г.Г. Малинецкий // Общественные науки и современность. – 1997. – № 2. – С.103 – 109.
4. Польовий М. А. Синергетичні властивості процесів взаємовпливу держави та суспільства / М. А. Польовий // Модернізація державного управління, державної служби і кадрової політики : збірник доповідей щорічних Рішельєвських академічних читань (Одеса, 15 – 17 вересня 2010 р.) / ред. кол. : Т. В. Мотренко (голов. ред.) [та ін.]. – Одеса : Юридична література, 2010. – С. 207 – 211.
5. Brown T.A. Nonlinear Politics / T.A. Brown // Chaos Theory in the Social Sciences : Foundations and Applications / L.D. Kiel and E. Elliot (eds.). Ann Arbor. – 1996. – P.119-134.;
6. Митина О.В., Петренко В.П. Синергетическая модель динамики политического сознания / О.В. Митина, В.П. Петренко // Синергетика и психология. Тексты. Выпуск 1. Методологические вопросы / Ред. И.Н. Трофимова, В.Г. Буданов. М., 1999.– С. 336 – 339.
7. Шкаренков Л.К. Россия в неустойчивом мире. Московский синергетический форум / Л.К. Шкаренков. – М., 1996.;
8. Bernstein S. God Gave Physics the Easy Problems : Adapting Social Science to an Unpredictable World / S. Bernstein, R.N. Lebow, J.G.Stein, S. Weber // European Journal of International Relations. – 2000. – Vol. 6.
9. Beyerchen A.D. Clausevitz. Nonlinearity, and the Unpredictability of War / A.D. Beyerchen // International Security. – 1992/1993. – Vol. 17.
10. Grossman S. Chaos in the international arms race / S.Grossman, G. Mayer-Kress // Nature. – 1989. – № 337.

11. McBurnett M. Complexity in the Evolution of Public Opinion / M. McBurnett // *Chaos Theory in the Social Sciences : Foundations and Applications*. – 1997. – P. 165 – 194.
12. Бак П., Чен К. Самоорганизованная критичность / П. Бак, К. Чен // *В мире науки*. – 1991. – № 3.
13. Польовий М. А. Системні характеристики політичного процесу / М. А. Польовий // *Актуальні проблеми політики*. Одеса: Фенікс, 2010. – Вип. 40. – С. 593 – 601.
14. Польовий М. А. Сутність політичного процесу з точки зору параметричної загальної теорії систем / М. А. Польовий // *Актуальні проблеми політики*. Одеса: Фенікс, 2011. – Вип. 41. – С. 27 – 38.
15. Хакен Г. Тайны природы. Синергетика: учение о взаимодействии / Г. Хакен. – М.: ИКИ, 2003.
16. Данилов Ю.А. Роль и место синергетики в современной науке [Электронный ресурс] / Ю.А. Данилов. – Режим доступа: <http://www.synergetic.ru/science/rol-i-mesto-sinergetiki-v-sovremennoy-nauke.html>.
17. Павловский Ю. Н. Имитационное моделирование / Ю. Н. Павловский, Н. В. Белотелов, Ю. И. Бродский. – 2-е изд., стер. – М. : Издательский центр "Академия", 2008 – 240 с.
18. Польовий М.А. Досвід побудови імітаційних моделей розвитку історико-теоретичного пізнання // *Методичний вісник історичного факультету*. – Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2006. – С. 5-16.
19. Майнцер К. Сложность бросает нам вызов в XXI веке: Динамика и самоорганизация в век глобализации [Электронный ресурс] / К. Майнцер. – Режим доступа: <http://spkurdyumov.narod.ru/Mayntser5.html>.
20. Ласло Э. Век бифуркации. Постигание меняющегося мира / Э. Ласло // *Путь*. – 1995. – № 7.
21. Андреев А.Ю. Методы синергетики в изучении динамики курсов акций на Петербургской бирже в 1900-х гг. / А.Ю. Андреев, Л.И. Бородкин, А.В. Коновалова, М.И. Левандовский // *Круг идей: Историческая информатика в информационном обществе*. М., 2001. С. 121-167.
22. Халтурина Д.А. Системный мониторинг: Глобальное и региональное развитие / Д. А. Халтурина, А. В. Коротаев. – М.: УРСС, 2010. – 296 с.
23. Goldstone J. Population and Security: How Demographic Change Can Lead to Violent Conflict / J. Goldstone // *Journal of International Affairs*. – 2002. – № 56/1. – P. 11 – 12.

24. Коротаев А. В. Прогнозирование социополитических рисков: ловушка на выходе из мальтузианской ловушки / А.В. Коротаев, Ю.В. Зинькина // Информационный бюллетень Ассоциации "История и компьютер" : Материалы XII конференции АИК. – 2010. – № 36 (Октябрь). – С. 101 – 102.
25. U.S. Census Bureau, Population Division [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.census.gov/ipc/www>.
26. Гринин Л. Е., Малков С. Ю., Гусев В. А., Коротаев А. В. Некоторые возможные направления развития теории социально-демографических циклов и математические модели выхода из мальтузианской ловушки // История и Математика: процессы и модели / Ред. С. Ю. Малков, Л. Е. Гринин, А. В. Коротаев. М.: Либроком/URSS, 2009. С. 134 – 210.
27. Коротаев А. В. Египетская революция 2011 г.: структурно-демографический анализ / А. В. Коротаев, Ю. В. Зинькина [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.politstudies.ru/extratext/text/issue2011A.htm>.

Кормич А. І., НУ "ОЮА"

СУЧАСНІ ДЕРЖАВОТВОРЧІ ТЕОРІЇ В УКРАЇНІ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА НАПРЯМКИ

В статье анализируются современные украинские теории государственного строительства. Рассмотрено формирование концептуальных подходов в трудах представителей различных отраслей юридической науки.

The article provides the analyses of the modern Ukrainian theories of state building. The formations of the conceptual approaches in the works of the representatives of different brunches of legal science are also reviewed.

Одне з центральних місць в юридичній науці займають дослідження, спрямовані на створення концепцій держави і права, які б могли пояснити генезис цих феноменів, їх сутність; визначити шляхи та способи їх подальшого розвитку для найбільш ефективного виконання своїх функцій та задоволення відповідних потреб окремих індивідів, соціальних груп, націй, народів і всього людства.

Динаміка формування таких теорій віддзеркалює процес пізнання людиною навколишнього світу, зміни цивілізаційних епох, трансформації в економічній та соціальній структурі суспільств, регіональні особливості суспільного розвитку.